

PORTRETUL UNUI PREFIXOID ÎN EXPANSIUNE: CIBER-

FLORICA DIMITRESCU
Universitatea din București

*Pentru Coman Lupu,
cu prilejul trecerii într-o nouă perioadă a vieții științifice,
pe care i-o dorim cât mai rodnică!*

Ne propunem ca în rândurile de mai jos să cercetăm – ca un specimen, să-i spunem „martor” al epocii actuale – evoluția unui singur pseudoprefix, devenit frecvent în limba română în ultima sa etapă istorică. Am ales – dintre atâtea altele „recente” (de ex.: *crio-*, *nano-*, *eco-*, studiate în Dimitrescu 2013b: 181–190) – prefixoidul *ciber-*, în special pentru a ilustra cum astăzi, când ne aflăm la un stadiu superior de cunoaștere științifică în raport cu perioadele anterioare, se face tranziția multora dintre formațiile sale de la accepțiile cele mai vechi, cu caracter strict științific, către cu totul alte domenii ale vieții și spre alte registre stilistice, unele chiar greu de bănuț.

Pentru a încerca schițarea unui portret al prefixoidului *ciber-*, trebuie să începem prin a stabili etimologia sa, originile și datarea sa.

Prefixoidul *ciber-* este un element de compunere des uzitat pentru formarea de cuvinte noi referitoare la lumea comunicației digitale. Acesta a fost izolat din substantivul *cybernétique*, plăsmuit în limba franceză pe baza cuvântului v. gr. *kybernetike* de fizicianul și matematicianul André Marie Ampère (1775–1836) – cunoscut și recunoscut în special ca fiind părintele electromagnetismului – în anul 1834, în cartea sa *Essai sur la philosophie des sciences*. Dar termenul cel nou, în această primă fază de existență, nu a avut sorți de izbândă din simplul motiv că nu s-a răspândit, poate și din cauză că volumul amintit a apărut cu numai doi ani înainte de dispariția autorului său. De-abia peste mai bine de 100 de ani, matematicianul american Norbert Wiener (1894–1964) a publicat în anul 1948 un volum unde termenul discutat apărea în titlu: *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine*, care l-a propulsat în lumea științifică relativ rapid. Prin lucrarea citată, N. Wiener a pus bazele unei noi științe, denumite *cibernetica*; aceasta s-a bucurat imediat de un imens succes, și nu numai că inovatoarea ramură științifică a introdus noul termen într-un circuit mai vast, dar l-a și impus printre oamenii de știință. De aici și până la izolarea lui *cyber-*, devenit prefixoid, nu a mai trecut mult. În franceză, termenul este datat, ca și în engleză, chiar din anul apariției cărții lui Wiener, în 1948, dar în PR 2016 se indică, perfect justificat, pe lângă acest an, și 1834 – anul „inventării” termenului de către Ampère – fără însă a se face referire la cele două volume amintite *supra*. Din acest punct de vedere, nu putem fi de acord cu Maria Grazia Iodice (2006: 102), care consideră că termenul *cybernetics* a apărut de-abia în secolul al XX-lea (1948), fără a aminti și de anul „nașterii” sale, 1834. În

franceză, ca și în engleză, diversele derivate încep să se ivească de la mijlocul secolului al XX-lea, chiar din anii '50. În italiană, *cibernetica* este datată doi ani mai târziu decât în franceză, și anume în 1950, iar noile formații cu *ciber-* sunt consemnate și ele ceva mai apoi (alte amănunte despre *ciber-* v. în Ciolan 2013: 222 ș.u., unde se specifică faptul că acesta a devenit chiar sinonim cu *computer*, din simplul motiv că anumite asemenea aparate – poate ar fi mai corect să le numim „agregate”, produse în anii '70 și '80 de Control Data Corporation (CDC) – au fost denumite astfel, *Cyber*). Într-un caz ca acesta, lingviștii își pot pune o problemă logică: de când se poate da mai exact termenul *cibernetică*? Pentru corectitudine științifică, anul este cel al apariției cărții lui Ampère, 1834, de când datează inventarea noului termen dar, cum, de fapt, acesta a început să circule propriu-zis tocmai din anul 1948, la capitolul „datare” ar trebui marcați, așa cum s-a procedat, foarte exact, în PR 2016, ambii ani, cu câte o succintă explicație. O situație ca aceasta – cu dublă datare – nu se prezintă prea frecvent, dar trebuie semnalată, pentru că, în fond, mai ales fiind vorba de două continente (Europa și America) și de două țări în care s-a născut (Franța) și, apoi, re-născut (Statele Unite ale Americii), la o distanță apreciabilă în timp – trebuie indicate ambele date, dar atrăgându-se atenția că cea de a doua este determinantă, aceasta „câștigând cursa” din cauză că de-abia din anul 1948 se poate afirma că noul concept – și, împreună cu acesta, și termenul *cibernetică* – a pătruns definitiv în limbajul științific.

Împrejurarea că unele cuvinte trebuie să comporte dublă datare nu este singulară. Să exemplificăm cu un caz din limba română: substantivul *alumn* „elev, discipol” este întâlnit, de exemplu, în română, într-un citat din presă din anul 1994: „Pe foștii absolvenți (*alumni*) îi dorim uniți în jurul Almei Mater” „22”, 34, 1994, p. 9. Să fie, oare, anul 1994 prima datare reală a cuvântului discutat? Nu, el fiind înregistrat în limba mai veche: astfel, a circulat în română de la începutul sec. al XIX-lea, unde apare la Gh. Șincai în *Hronica Românilor* (1808–1809) sau la I. Bobb, *Dicționarul rumânesc, latinesc și unguresc* (1822–1823), dar, în mod curios, nu apare în dicționare precum mai vechile EMR, TDRG (nici în T3 care, în general, prezintă diversele cuvinte cu date veridice!) sau DA sau în mai noile DER, DEX sau DN3; este adevărat că în DELR I este indicat, pentru *alumn*, anul 1871, dar, din păcate, în absența altor indicații specifice de vedetă, precum autor, operă, loc – pentru a nu mai aminti că, eventual, n-ar fi fost lipsit de interes măcar un citat probator – este greu să se ia în seamă această datare care, oricum, este mult posterioară celor indicate mai sus în Șincai și apoi în Bobb. Se pare că, după o perioadă mai îndelungată în care nu a mai fost utilizat, *alumn* a „revenit” (v. Lupu 2000: 104), iar, mai aproape de zilele noastre, în anul 2013, când s-au împlinit 150 de ani de la înființarea Facultății de Litere din București, și în 2014, tot 150 de ani de la fondarea Universității din București; la discursurile, evident „orale”, ținute cu aceste ocazii, s-a auzit deseori pentru termenul *student* sinonimul *alumn*. În acest caz, datarea trebuie să fie dublă, cu specificările de rigoare: este vorba de „reapariția” unui lexem cu caracteristica „livresc”, a cărui vechime însă nu poate fi ignorată.

Un caz similar, tot recent, îl poate oferi cuvântul *tsunami*, pe care, personal, l-am cunoscut de la orele de geografie de pe la mijlocul anilor '40, din timpul liceului, dar nu pot spune că l-am folosit sau măcar auzit după aceea. Însă întreaga suflare a globului a venit în contact cu vocabula *tsunami* și, probabil, a înregistrat-o pentru prima oară, cu ocazia catastrofei petrecute în sudul Asiei de Crăciunul anului 2004. De atunci au trecut 12 ani și termenul *tsunami* nu numai că a devenit cunoscut, dar a și făcut o „carieră” chiar vertiginosă, fiind utilizat cu noi sensuri dobândite, extinse în spații ocupate de specialități foarte diverse cum sunt economia, comerțul, politica, educația etc., după cum cred că am reușit să demonstrăm în Dimitrescu (2004–2005); v. și Dimitrescu (2014: 94–101). Desigur că, și în

acest caz, științific ar fi ca datarea termenului să fie dublă, cu observația că, poate în manualele școlare de geografie, eventual de geologie, de la jumătatea anilor 40 ai secolului al XX-lea, se poate găsi atestat în scris lexemul în discuție.

Referitor la prefixoidul *ciber-*, înainte de a trece la alte probleme, trebuie remarcat că și în trecut, și astăzi, acesta este scris în mod diferit în limba română: de cele mai multe ori cu *i* în vocabule mai de mult consemnate în română, de ex. *ciberspațiu* sau *ciberinfractor* și, mai rareori, în termenii recentți, cu *y* – *cyberadicție* –, iar alteleori separat în cele două elemente alcătuitoare – *cyber-adicție* – dovezi că până acum, măcar în unele noi derivate, *ciber-* se găsește încă în faza de asimilare atât ca prefixoid, cât și ca posibilitate de alipire la cuvântul cu care se combină. Oricum, considerând că termenul cel mai cunoscut format cu *ciber-*, și anume *cibernetică* – cuvânt cu o mai veche „carieră” în limba română – se scrie mai de mult cu *i*, vom alege să scriem și celelalte cuvinte formate cu prefixoidul *ciber-* tot cu *i*, așa cum apare și în DOOM (chiar dacă și aici unii termeni recentți figurează, v. mai jos, cu *y*) și fără cratimă.

Pentru a stabili inventarul actual al termenilor existenți în română formați cu *ciber-*, ne-am adresat edițiilor mai recente – cuprinse între anii 2005 și 2014 – ale câtorva dicționare dintre care unele cu caracter general și altele având ca specific înregistrarea neologismelor. Rezultatul, privit din punct de vedere cronologic, este următorul:

În DOOM (ediția a II-a din anul 2005) au fost consemnați termenii *cibernetică*, *cibernetice*, *-ă*, *cibernetician*, *ciberneticiană* (p. 145) și *cybercafé*, *cyberspațiu*, *cyborg* (p. 205).

În MDN (ediția a IX-a din anul 2007) se întâlnesc lexemele *cibernetice*, *-ă* *cibernetician*, *cibernetiza* (p. 191) și *cyborg* (p. 266).

În DEX (ediția a II-a revăzută și adăugată din anul 2012) s-au înregistrat vocabulele *cibernetice*, *-ă*, *cibernetician*, *-ă*, *cibernetiza*, *cibernetizare*, *cibernetizat* (p. 182) și *cybercafé*, *cyberspațiu*, *cyborg* (p. 267).

În DCSR apărut în 2014 s-au înregistrat termenii *ciberfobie* și *cibercredit* (despre care v. mai jos).

Comparativ, cam în aceiași ani – cu excepția notorie a lui Barnhart D., care este mai vechi – unele dicționare străine includ, pe lângă termenul-mamă *cibernetică* (în două cazuri și cu indicarea primelor atestări pe care o vom consemna și noi mai jos) și câteva cuvinte mai recente alcătuite cu *ciber-*, oricum, mai numeroase decât cele din dicționarele limbii române:

În PR 2006 sunt înregistrați termenii *cybernétique* 1948, care cunoaște derivate începând din anii '50: *cybernéticien*, *-enne* 1953, *cyborg* 1995, *cybernaut* 1995, *cyberspace* 1995, *cyberguerre* 1996, *cybercriminalité* 1997, precum și *cybercafé* și *cyberculture*, lexeme nedatate precis, dar prezente în limba franceză dinainte de anul când a apărut această ediție a PR-ului. Zece ani mai târziu, în PR 2016, acești ultimi doi termeni sunt consemnați în anul 1995 și, la cei de mai sus, s-au adăugat cuvintele *cybersexe* 1993, *cybermonde* 1995, *cybercrime* 1995, *cyberataque* 1997, *cyberdépendence* 1998.

În Zingarelli 2008: *cibernetica* 1950 apare cu derivate începând cu anii '60: *cibernetico* 1962, *cyborg* 1977, *cyberpunk* 1989, *ciberspazio* 1990, *cibercafé* 1992, *cibernauta* 1994.

În Larousse 2016 lexemul *cybernétique* cunoaște derivatele *cybercafé*, *cybercaméra*, *cybercriminalité*, *cybermonde*, *cyberspace*, *cybernaut*, *cybernéticien*, *-enne*, *cyborg*, niciunul datat.

În PL ill. 2016 sunt consemnate în plus și vocabulele *cyberdéfense* și *cyberspace*, dar fără a se indica datarea lor.

În Barnhart D. 1972 sunt trecute cuvintele *cybermated* 1966, *cybernation* (format în 1962 de Donald N. Michael din *cybernetics* și *automation*) 1967, *cybernetist* 1970, *cyborg* 1971.

De menționat că în dicționarele consultate mai sus pentru limbile străine – cu excepția lui Barnhart D., care, cum am menționat *supra*, a apărut cu peste 30 de ani înaintea celorlalte – prefixoidului *cyber-* i s-au rezervat articole aparte.

Nu putem merge mai departe fără a menționa că o serie de lucrări de la care ne-am fi așteptat să cerceteze, măcar și fugitiv, termenul *cibernetică*, de multă vreme devenit internațional și, eventual, unele dintre derivatele sale, nu cuprind nicio trimitere la acesta. Ne referim la volume relativ, recente care se ocupă în mod expres cu „împrumuturile” dintre diferitele limbi, cum sunt *L'aventure des mots français venus d'ailleurs*, Paris, 1997 de Henriette Walter sau *Mots sans frontières*, Paris, 1999 de Sergio Correa da Costa. Fără comentarii...

Întorcându-ne la istoria termenului *cibernetică*, abordată în textul de față, trebuie spus că, alături de alte dicționare românești care îl includ, la începutul anului 2013 s-a tipărit ediția a treia a DCR-ului; acesta reprezintă unul dintre cele mai de curând apărute dicționare românești de cuvinte noi și singurul în care fiecare termen este datat și ilustrat cu citate. Primele două ediții ale acestuia – DCR din 1982 și DCR2 din 1997 – nu se pot lua în considerație din perspectiva termenului acum cercetat, deoarece acolo nu figurează lexeme recente alcătuite cu *ciber-*, pentru simplul motiv că unii termeni științifici, în componența cărora apare pseudoprefixul *ciber-*, precum *cibernetice*, *cibernetică*, *cibernetician*, *cibernetiza* (pentru care prima atestare datează în română din 1974 în IB 21 III 74) și *cibernetizare* erau mai de mult intrați în limba română și figurau în dicționare de neologisme apărute anterior, de exemplu, în DN ediția a 3-a din 1978. În paranteză fie zis, nu putem fi de acord cu colega noastră Adriana Stoichițoiu Ichim – de altfel extrem de atentă cu noutățile din lexicul nou – care, discutând succint despre *cyber-*, afirmă în Stoichițoiu Ichim (2006) că acest prefixoid nu a fost înregistrat în dicționare, odată ce apăruse în mai multe cuvinte din 1978 în DN3 și, de asemenea, într-un singur termen, *a cibernetiza*, în prima ediție din DCR, cu mențiunea că acest termen a fost consemnat în franceză, în PR 2006, cu 10 ani mai înainte. Mai apoi *ciber-* a fost inclus și în alte dicționare ale limbii române, de ex. în DEX S, în DexX. Trebuie explicat de ce în DCR am făcut o excepție cu *cibernetiza* la principiul expus în prefața acestei prime ediții a DCR-ului din 1982, după care nu se introduc termeni prezenți în alte dicționare precedente. Am procedat astfel din cauză că în dicționarele de dinainte nu se dădeau citate ilustrative, iar în DCR am putut exemplifica cu un citat acest termen rar folosit în acel timp. Se știe că nici în DN, în toate edițiile sale, și nici în MDN cuvintele nu sunt însoțite de citate din care să rezulte semnificația fiecăruia, ca și datarea sa exactă. Cum pentru *cibernetiză* am putut oferi un astfel de exemplu, l-am consemnat în DCR. De altfel, în DELR II, apărut în anul 2015, la termenul *cibernetică* datat 1961 – fără indicarea sursei pe baza căreia s-a identificat această dată tardivă – este citată o familie de cuvinte foarte redusă pentru anul 2015, anume cu extrem de puține derivate precum *cibernetice* 1966, *cibernetician* 1966, *cibernetiza* 1988; astfel, am putut observa, cu o anumită uimire, că termenii cu prefixoidul *ciber-* aflați încă în DN2 în 1978 (*cibernetice*, *cibernetician*, *cibernetiza* plus alți doi) se regăsesc în DELR II, ca și când cunoștințele în domeniul *ciberneticii* nu ar mai fi progresat și nici limba română nu s-ar mai fi îmbogățit cu nimic, în sensul discutat aici, în cele aproape patru decenii care separă datele de apariție ale celor două dicționare (1978 și 2015).

În DCR ediția a treia, din 2013, ca urmare a epocii de mare „explozie” produsă în mediul virtual al internetului în perioada extragerii din presă a noilor cuvinte după 1997, de când datează ediția a doua a DCR-ului, ne întâmpină un număr mare de termeni alcătuiți cu

prefixoidul *ciber-*, și anume 20 de lexeme relativ răspândite, deoarece la fiecare figurează cel puțin două citate, cerință minimă pentru a introduce în DCR un nou cuvânt, exprimată încă de la ediția I, la p. 13. În textul de față vom explica sensul fiecărui cuvânt și vom nota data și sursa primei atestări a termenului respectiv în DCR3 (cine dorește să urmărească și ilustrarea cu citate a lexemelor alcătuite cu *ciber-*, rugăm să se adreseze DCR-ului 3; în paranteza finală vom indica și prezența termenilor respectivi în Ciolan 2013, cu datarea lor, de foarte multe ori aceeași cu cea din DCR3). De reiterat până la sațietate că este posibil ca cercetări (mai) aprofundate să ne facă surpriza, oricând posibilă – și chiar dorită de orice lexicograf interesat de „biografia” cuvintelor – a unor eventuale predatări, cum vom întâlni în cazul de față de pildă la termenii *cibercriminală*, *ciberterrorism* etc. În momentul actual, materialul excerptat ne permite să trasăm un tablou al formațiilor cu *ciber-*, dar, spre deosebire de felul cum am prezentat noile formații în DCR3, și anume alfabetic – precum în marea majoritate a dicționarilor –, acum le vom clasa în ordinea cronologică a datelor lor de atestare, cu mențiunea de mai sus. Deocamdată, conform primelor înregistrări, cuvintele noi alcătuite cu *ciber-* se înfățișează astfel, începând cu anul:

2000: *ciberspațiu* „Spațiu virtual născut din interconectarea computerelor la nivel global, de fapt un sinonim pentru *internet*” R.lit. 15 III 00 p. 24 (Ciolan 2013 – 2000);

2000 și 2003: *ciborg* 1) „Organism hibrid, natural și mecanic-electronic” Naț. 11 aprilie 00 p. 5) (fig.) „Persoană dependentă de tehnologie” Ad. 21 V 03 p. 12 (Ciolan 2013, sensul 1 – 2004, sensul 2 – 2003); de specificat că *ciborg* apare și în unele compuse precum *femeie-ciborg*, *cercetătoare-ciborg* (vezi mai jos);

2001:

cibercultură „Cultura înflorită în mediul virtual al Internetului” Ad. 6 I 01 p. 3 (Ciolan 2013 – 2001);

ciberfeminism „Conceptul de *cyberfeminism* a început să se contureze la sfârșitul anilor '80 sub forma unor noi dezbateri pe marginea vechilor subiecte de identitate, autonomie, putere sau control. Noțiunea însăși de *ciberfeminism* este o combinație care reflectă cuplarea mișcării feministe cu știința ciberneticii” Obs. cult. 11 XII 01 p. 32 (Ciolan 2013–2001);

cibersex „Sex electronic/virtual” „Activitate care merge de la privit până la discuții legate de sex în fața computerului activat” Ad. 3 II 01 p. 7 (Ciolan 2013–2003);

2002:

ciberatac „Atac (al hackerilor, din ce în ce mai numeroși și mai „specializați”, n.n.) îndreptat contra unei rețele de computere sau a unui server” Real. rom. 16 VII 02 p. 12 (Ciolan 2013–2002);

ciberconflict „Conflict apărut pe internet” adevarul.ro 10 IX 02 (Ciolan 2013 – 2002);

cibersecuritate „Securitate informatică. Siguranța de a fi păzit de infracționalitatea electronică” Real. rom. 16 VII 02 p. 12 (Ciolan 2013–2010 – *securitate cibernetică*, 223);

2005:

ciberinfractor „Autor de infracțiuni pe internet” J. naț. 23 V 05 p. 19 (Ciolan 2013–2009);

cibernaut „Internaut” dilemaveche.ro 22 XII 05 (Ciolan 2013–2008);

cibersquatting, unde, din inconsecvență față de principiul adoptat în DCR ca lexemele alcătuite cu prefixoidul *ciber* să se scrie cu *i*, acest termen a fost scris în DCR3 cu *y*. Pentru acest lexem beneficiem de două ocurențe în presa din țara noastră, prima atestare fiind din anul 2005 în J. Naț., 4 V p. 19. În Stăncioi-Scarlat (2013: 235) se arată că este vorba despre un cuvânt împrumutat din engleză – *cybersquatting* – și că aparține domeniilor

informatică și finanțe – având sensul „practica obținerii drepturilor oficiale asupra unor denumiri pentru site-uri pe Internet, care, ulterior, sunt vândute foarte scump”.

ciberterrorism „Terorism care acționează în *ciberspațiu* cu scopul de a produce perturbări sau distrugerii computerelor și rețelelor de electrocomunicații” „22” 30 VIII 05 (în Stoichițoiu-Ichim 2006: 323 apare o antedatatură de câteva luni, și anume din 2 II 05, p. 9) (Ciolan 2013–2005);

2005 (și **2007**): *ciberpirat* 1. „Persoană care descarcă de pe internet produse informatice (programe, fișiere audio sau video, cărți în format digital” dilemaveche.ro 22 XII 05 2, „hacker” adevarul.ro 29 XI 07 (Ciolan 2013–2003, sensul 2);

2006:

cibercriminalitate „Criminalitate informatică”; „Infrațiune comisă cu ajutorul computerului și al internetului” G. 10 VIII 06 p. 14 (Ciolan 2013–2009);

ciberhondrie „Ipohondrie cu manifestare pe internet” G. 17 VI 06 p. 3 (Ciolan 2013–2011);

ciberhondru „Persoană care caută relativ des pe internet informații medicale și apoi se autodiagnozează” G. 17 VI 06 (în Ciolan 2013 nu apare);

2007:

cibercriminal „Autor de infrațiuni pe internet. Infractor informatic, hacker” G. 2 XI 07 p. 21 (Ciolan 2013 – 2008);

2008:

ciberadicție „Dependența față de internet, de jocuri online, de rețele de socializare etc.” Obs. cult. 8 V 08 p. 16 (Ciolan 2013–2008);

ciberinfraționalitate „Cibercriminalitate”; „Infraționalitate informatică. Cibercriminalitate” G. 15 I 08 p. 13 (Ciolan 2013–2008);

2009:

cibercriminalitate „Fenomenul infraționalității în ciber spațiu” ziuadeconstanța.ro 13 XII 10 (Ciolan 2013–2010).

În afara acestor 20 de termeni ce figurează, uneori cu multe trimiteri în DCR3 – dintre care unii au două semnificații datate diferit, o *d o v a d ă p e r e m p t o r i e* a circulației lor în română – am mai întâlnit și alții după ce am terminat de redactat DCR3, deci care datează din ultimii 3 ani, între martie 2013 și 2016. Astfel, trebuie neapărat adăugate încă cinci cuvinte, unele dintre ele bine cunoscute în rețeaua de comunicare numerică:

ciberteoretician, în contextul „Era internetului își are propria categorie de propagandiști. Aceștia sunt «*ciberteoreticienii*» visători care înfățișează imaginea unui viitor electronic mai bun” RR-A, XXIV, martie 2013, p. 227;

ciberint: Termenul a fost atestat la început auditiv la postul *Realitatea* în 16 III 2014, la televiziunea de la ora 22, apoi în textul „Președintele Klaus Iohannis a participat la inaugurarea noului sediu al Centrului Național *Cyberint*, unitatea care are drept misiune asigurarea capacităților de prevenire, protecție, reacție și management al consecințelor în situația unor atacuri cibernetice” Ev.z. 4 VI 15 p. 8. Oricum, fiind vorba de numele unei instituții, chiar dacă mai recentă, a Statului, se poate presupune că *Cyberint* are și va avea o anumită frecvență. Desigur, este o formație de natură autohtonă, alcătuită din *cyber* și *int(ern)*;

cercetătoare-cyborg apare referitor la filmul intitulat *Cyborg* din îndepărtatul an 1989 – dar care a fost făcut cunoscut în țara noastră mai târziu – în contextul „O epidemie amenință să distrugă populația Terrei. Gibson (jucat de actorul Jean-Claude Van Damme) este desemnat să o escorteze pe Pearl, o *cercetătoare-cyborg*, până la centrul științific unde se fac investigații pentru stoparea bolii” TVmania 26 VII 2014 p. 29;

femeie-cyborg se referă la același film și la același personaj, Pearl: „Gibson are misiunea de a o escorta pe Pearl, o *femeie-cyborg* care are informații ce ar putea împiedica răspândirea maladiei” (text întâlnit în aceeași revistă aproximativ 3 săptămâni mai târziu, când este reluat același film în TVmania 18 VIII 2014 p. 45). De menționat că în aceste ultime două formații ce au, desigur, un model străin, *ciborg* apare ca un termen de sine stătător, cu care se pot alcătui cuvinte noi; într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, nu este deloc imposibil ca această „independență” a lui *ciborg* să ducă, în limba noastră, la formații cum ar fi – riscăm să plâsmuim unul posibil, de ce nu? – **savant ciborg*.

Este interesant de menționat și termenul recent *postcyberpunk*: „Genuri și subgenuri din zona SF, *postcyberpunk* și altele se înșurubează într-un discurs niciodată previzibil...” R. lit. 39/14 p. 10. Acest cuvânt este alcătuit din *post-* și *cyberpunk* (pe care l-am întâlnit în italiană, în Zingarelli, v. mai sus), dar procesul de formare nu s-a petrecut în română, ci în engleza americană folosită în cărțile cu caracter *science fiction*, după cum ne-a informat, la solicitarea noastră, autorul articolului din care am extras citatul de supra, Marius Miheț. Deocamdată, până la proba contrarie, care ar consta în menționarea altui citat unde să figureze termenul *postcyberpunk*, acesta intră în categoria cuvintelor de tipul *hapax legomenon*. Ca și în cazul similar al termenilor *ciberteoretician*, *femeie-ciborg*, *cercetătoare-ciborg*, acum ne mărginim să semnalăm aceste lexeme și să le urmărim dacă și unde le vom mai întâlni.

De asemenea, trebuie luate în considerație și o serie de alte vocabule semnalate în Ciolan (2013: 221–225) alcătuite cu *ciber-*, dar neincluse în DCR3 pentru că nu corespundea criteriului amintit mai sus, introdus de noi de la prima ediție, din 1982, și anume acela amintit după care se știe că vor fi inserați în DCR numai termenii atestați în *m i n i m u m* două citate. Printre cuvintele formate cu *ciber-* care nu satisfăceau această cerință, deci apar în situația de *hapax legomenon*, dar au fost înregistrate în română înainte de anul 2013, intră următoarele, al căror sens este ușor sesizabil: *ciberțepar* (Ad. 2 VI 01 p. 12), *ciberpoezie* (R. lit. 8 V 02 p. 4), *cibersabotor* (J. naș. 23 V 05 p. 19), *ciberamant* (Ad. 29 IX 07 p. 7), *ciberiubit* (G. 19 XII 07 p. 21), *ciberobsedat* (G. 14 V 07 p. 19), *ciberdisident* (G. 13 III 08 p. 11), *ciberscepticism* (G. 15 I 11 p. 16), *ciborgizare* (f. date).

La aceștia trebuie neapărat adăugate încă două cuvinte, de această dată bine cunoscute în rețeaua de comunicare numerică, consemnate, de asemenea, încă din anul 2000, dar, dintr-o eroare pentru care ne cerem scuze, neincluse în DCR3 și anume *cibercafe* și *cibercafenea*, pentru care colaboratorul nostru Alexandru Ciolan ne-a furnizat mai multe citate, dintre care am ales câte două pentru fiecare: *cibercafe*, a fost înregistrat în „Din 2 septembrie când sportivii vor pătrunde în satul olimpic, site-ul va putea fi accesat de aceștia, un *cybercafe* echipat special de către IBM aflându-se permanent la dispoziția lor” zf.ro 1 VIII 2000; „*Cyber cafe-urile* dețin un rol important în promovarea PC-urilor” zf.ro 18 VIII 2004. Un an mai târziu de la prima atestare a termenului *cibercafe* se observă cum noul concept a fost „autohtonizat” sub forma *cibercafenea*: „În cartierul Titan a apărut prima *cybercafenea* McDonald’s din România. Bucureștenii au, începând de ieri, un nou centru în care pot naviga nestingheriți pe Internet” zf.ro 24 IV 2001; „Sunt disponibile mai multe galerii de artă, *cyber-cafenele*, saloane de înfrumusețare...” ziare.com 9 VIII 2009. De menționat în Stoichițoiu-Ichim (2008: 238) un exemplu cu *cibercafenea* din anul 2008.

În plus, în Stoichițoiu-Ichim (2006: 322), este citat termenul *cyber-pește* în G. 12 X 05 p. 9, cu sensul „pește-robot, pește-robotizat”.

La toate aceste lexeme, se adaugă și două vocabule prezente în DCSR – *ciberfobie* și *cibercredit*, ambele nedatate și neînsoțite de exemplificări.

Termeni ca cei 19 de imediat mai sus, care majoritatea au fost creați în interiorul limbii române, trebuie adăugați celor 20 existenți în DCR3, deoarece, chiar dacă, în stadiul actual al limbii române, unii dintre ei par a fi efemeri – evident, exceptând substantivele *cibercafe* și *cibercafenea*, relativ bine cunoscute – nu se poate ști ce le (și ne) rezervă viitorul celor care, în stadiul actual al cercetării, nu cunosc, încă!, două trimiteri. De exemplu, nu ar fi de mirare ca substantive precum *ciberpoezie* sau *cibersabotor* să capete o anumită dezvoltare (este adevărat, pentru cel de al doilea, total nedorită!). Oricum, lexemele acestea pot crește, fiecare dintre ele, numeric, iar noi nu le putem ignora prezența sau măcar „trecerea” prin limba noastră în lucrarea de acum. De asemenea, și aici avem chiar siguranța, alți și mereu alți termeni alcătuiți cu *ciber-* se vor mai ivi și, unii dintre ei, chiar se vor implanta în limba noastră odată cu trecerea timpului. Oricum, trebuie subliniat că dintre cei cinci noi termeni alcătuiți cu *ciber-*: *ciberteoretician*, *femeie-cyborg*, *cercetătoare-cyborg*, *Ciberint* și *postcyberpunk*, cel puțin doi au șansa de a se instala în limba română, *ciberteoretician*, din cauza caracterului său general și, desigur, *Ciberint* pentru că apare în denumirea unei noi instituții, să sperăm cu o viață mai lungă decât a altora din țara noastră.

La inventarul de mai sus – de 20 plus 19, deci dintr-un total de 39 de lexeme alcătuite cu prefixoidul *ciber-*, care, desigur, nu este exhaustiv – este foarte adevărat că, între timp, nu s-au mai înregistrat prea mulți termeni noi cu profil strict specific „științific” sau „tehnic”, precum cei achiziționați de limba română începând cu anii '60, dar, indiferent de semantica sau de „vârsta” lor, măcar unele dintre noile cuvinte alcătuite cu prefixoidul *ciber-* credem că puteau fi semnalate în DEX, mai ales în ediția din 2012. În acest caz considerăm că, dintre noii termeni formați cu *ciber-*, ar fi putut figura în DEX, dar, mai ales, în MDN cel puțin, de ex. *ciborg* și *ciberspațiu*, care prezintă numeroase ocurențe în DCR3. După cum a putut reieși din listele de mai sus, majoritatea termenilor au fost înregistrați în presă în general după anul 2000 – cu excepția binecunoscutului termen *ciborg*, atestat în română de-abia în anul 1999, la o mare distanță în timp, de aproape 40 de ani, de când fusese atestat în engleză odată cu publicarea, în 1960, a articolului *Cyborgs and space*, de cercetătorii Manfred Clynes și Nathan Kline, în revista *Astronautica* – deci ar fi fost timp suficient pentru a fi înglobați măcar în ediția DEX-ului apărută în 2012.

Relativ la etimologia cuvintelor alcătuite cu *ciber-*, se observă că formațiile noi de mai sus sunt, în cea mai mare parte, neologisme provenite direct din engleză (de ex. *cibercriminal* din engl. *cybercriminal*, *cibercredit* din engl. *cybercredit*, *ciberfobie* din engl. *cyberphobia*) sau după cuvinte din engleză (de ex. *ciberhondrie* după engl. *cyberhypochondry*), mai puține din franceză (de ex. *cibercriminalitate* din fr. *cybercriminalité*), dar și cu etimologie dublă, din engleză și din franceză, de ex. *cibernaut*, *cibersex*, *ciberspațiu*, din franceză și italiană, de ex. *cibercafe* etc. O formație deosebită în engleză, preluată tale-quala în română (și în alte limbi, printre care și în franceză) este *ciborg*, provenit din engl. *cyborg*, născut prin aglutinarea a două cuvinte: *cyb(ernetic)* și *org(anism)*, din care de la ambele s-a păstrat partea inițială, dar la *ciborg* nu sub aspectul *ciber-* – întâlnit în toate celelalte formații –, ci doar sub forma redusă a prefixoidului, *cib-*. De asemenea, este interesantă etimologia termenului *ciberiubit*, care, dacă dăm crezare ziarului G. din 19 XII 07 p. 21, ar fi de proveniență... rusă (deși forma sa din această limbă este net engleză): „Un *ciber-iubit* rus face ravagii. Robotul care flirtează se numește «*Cyberlover*» și este originar din Rusia”. În fine, despre câteva noi formații putem afirma că, până la proba contrarie, au fost alcătuite în interiorul limbii române, de exemplu *ciberconflict*, *ciberinfractor*, *Ciberint*, *ciberdisident*, *ciberamant*, *ciberțepar*, *cibersabotor*, poate și *ciberpirat* sau *ciborgizare*.

Se remarcă, odată cu trecerea timpului, cum prefixoidul *ciber-* s-a instalat mai solid în limba noastră cu ajutorul familiilor de cuvinte care îi asigură stabilitatea. Astfel, este semnificativ de constatat, pentru gradul de implantare în română al lui *ciber-*, împrejurarea că se găsesc printre formațiile cu acesta grupuri de cuvinte alcătuite din câte doi termeni: *ciberhondrie* și *ciberhondru*, *ciberinfractor* și *ciberinfracționalitate* sau chiar din câte trei elemente lexicale: *cibercriminală*, *cibercriminal*, *cibercriminalitate*. Dar *ciber-* nu este un caz rar sau izolat din acest punct de vedere odată ce se observă și la alte prefixoide, de asemenea recente, prezența lor în grupuri de „familii”. De ex. prefixoidul *crio-* figurează în *criogen*, *criogenă*, *criogenic*, *criogenie*, prefixoidul *eco-* în *ecolog*, *ecologic*, *ecologie*, *ecologism*, *ecologist* sau *nano-* în *nanotehnolog*, *nanotehnicologic*, *nanotehnologie* (v. Dimitrescu 2013b: 183–186).

De asemenea, nu este lipsit de interes că unele dintre lexemele de mai sus create pe baza formantului *ciber-* au dat naștere la numeroase serii de sinonime, dintre care unele alcătuite din două elemente interne ca în *ciberinfracționalitate* și *cibercriminalitate*, sau chiar din patru lexeme: *ciberinfractor*, *cibercriminal*, *ciberpirat*, *cibersabotor*. În acest ultim caz, seria de sinonime se lărgește la șase unități prin adăugarea unor parteneri semantici „din afară”, precum termenii de sorginte engleză *hacker* și *cracker*, dintre care cel din urmă este mai rar utilizat în presa românească cu sensul incriminat (ca în „*Cracker-ii aruncă un nou val de teroare prin intermediul Internet-ului*” ziaruldeiasi 18 XI 2000), deoarece *cracker* este mai de mult cunoscut cu sensul total benign de „biscuit crocant sărat de tipul Tuc”. Între timp am înregistrat un sinonim parțial pentru *hacker*, și anume engl. *black hat*: „În pelicula de față, chinezii și americanii fac echipă pentru a-l captura pe «*black hat*»-ul (*hacker* care acționează din pură răutate și pentru câștigul personal) care vrea să paralizeze rețeaua bancară internațională” TVmania 2/2015, p. 8. Am semnalat în Dimitrescu (2013a: 177) că în limba română s-a înregistrat mai de curând și o formație cu siguranță de sorginte autohtonă în care *hackerii* sunt denumiți *haiduci electronici*: „În urma dezvăluirilor cotidianului nostru, victimele «*haiducilor electronici*», hoții care au deturnat prin internet zeci de TIR-uri din toată Europa și au furat marfa, ne-au cerut sprijinul pentru a da de urma infractorilor și pentru a sesiza autoritățile” Ev. z. 25 VI 13 p. 24. De altfel, aceștia – numiți în „22” din 12 VI 13 p. 4 „*hacktiviști*” (formație autohtonă, probabil personală, alcătuită, vizibil, din *hacker* și *activist*) – profită de neglijențele securizării instituționale, iar de când, în zilele noastre, odată cu prea celebrul caz al lui Edward Snowden (v., de ex., în „22”, nr. 44, din 5 XI 2013, p. 9, articolul intitulat *Afacerea Snowden, pericolul unei noi fracturări transatlantice*, dar și cu surprinzătoarea propunere ca Snowden să primească premiul Nobel pentru Pace în 2014, formulată de doi parlamentari norvegieni, v. Ev. z. 30 I 14 p. 10) și, în general, cu scandalul interceptărilor NSA (National Security Agency), se poate afirma că pentru furtul virtual nu mai există nici un fel de limite. Să amintim că în cadrul conferinței „MediafaxTalks about Digital Europe”, organizată în parteneriat cu Ambasada Marii Britanii s-a declarat că „trei dintre primii 10 utilizatori ai celui mai important forum de criminalitate cibernetică sunt din România” Ev. z. 16 III 14. Să mai avem speranța (naivitatea?) că în viitorul atât de tehnologizat se vor putea schimba lucrurile? Cu această întrebare retorică încheiam articolul Dimitrescu (2013a: 178), dar, fiind optimistă din fire, încă am credința că ar exista motive să nădăjduim că lucrurile vor merge pe o cale (măcar ceva) mai bună.

Revenind la „sinonimie”, nu poate trece neobservată nici prezența unui fals grup sinonimic format din doi termeni – *ciberiubit* și *ciberamant* –, care aparent sunt relativ apropiați sau chiar egali ca sens, dar în care, de fapt, trebuie să avem în vedere, conform citatului de *supra* s. v. *ciberiubit*, că acest lexem nu se referă la o persoană, ci la un robot! Tot legat de sinonimie, trebuie semnalat că *cibernaut* formează un cuplu sinonimic din categoria

mai rară a celor „perfecti” cu termenul *internaut*, atestat în română ceva mai înainte, din 1998 (v. *internaut* în DCR3) sau, așa cum a reieșit din citatul de mai sus prezent la substantivul *ciberspațiu*, sinonimia între *ciberspațiu* și *internet*.

Din perspectivă semantică, nu mulți termeni dintre cei mai recentți alcătuiți cu formantul *ciber-* au un caracter științific, relativ la informatică – trăsătură comună din punctul de vedere al semnificației primelor cuvinte cunoscute în română – ca și în alte limbi – construite cu *ciber-*. În această categorie intră, dintre formațiile noi, vocabulele *ciberspațiu*, *cibernaut*, *ciborg* și lexemele foarte rare în momentul de față sau chiar de tipul *hapax legomenon* – *cybersquatting*, *cercetătoare-cyborg* sau *cyberteoretician*. Ceilați termeni aparțin altor câmpuri semantice, de ex. ariei (para)-medicale: *ciberadicție*, *ciberhondru*, *ciberhondrie*, *ciberobsedat*, domeniului culturii: *ciberpoezie*, *ciberkultură*, spațiului politic: *ciberdisident*, ariei comerciale: *cibercafe* – și varianta sa „românizată” *cibercafenea-*, unora cu specific financiar – *cibercredit* sau unor „sentimente” concretizate în *ciberamant*, *ciberiubit* – dar cu rezerva făcută mai sus – sau, pe un alt plan semantic, *cibersex*, ca și la anumite concepții, precum *cibersepticism* sau la mișcări sociale, cum este lexemul *ciberfeminism*. Am lăsat pentru la urmă un grup compact, surprinzător de mare de termeni (11! – asupra cărora m-am aplecat în Dimitrescu 2013a: 171–179; v. și Dimitrescu 2014: 353–356) care, din păcate, sunt purtătorii unor încărcături total negative; acestea sunt cuvinte care se referă la o componentă întunecată a societății și nu mai puțin a vieții oricărui specimen uman și anume la *infra* *fracți* *uni*, de la cele mai simple până la cele mai grave, de la „conflicte” până la „crime”: *ciberatac*, *ciberconflict*, *cibercrimă*, *cibercriminal*, *cibercriminalitate*, *ciberinfractor*, *ciberinfracționalitate*, *ciberpirat*, *ciberterrorism*, *ciberțepar*, *cibersabotor*, cărora li se alătură un singur termen antonimic, *cibersecuritate*, dar nu este inutil de amintit că de curând s-a ținut în țara noastră, între 11-13 V 2015, *Summitul regional de securitate cibernetică*.

În privința semantismului, este de menționat că, relativ de curând, în anul 2008, colega noastră Adriana Stoichițoiu Ichim definea prefixoidul *ciber-* ca fiind „legat de comunicarea electronică, în special de Internet” (Stoichițoiu Ichim 2008: 238), ceea ce este perfect valabil pentru perioada inițială a acestuia, dar mai puțin pentru etapele ulterioare. Într-adevăr, cazul acestui prefixoid, care, la început, părea destinat să genereze noi cuvinte exclusiv din domeniul cu specific științific, mai apoi a „alunecat” – așa după cum am precizat mai sus – spre alte arii semantice, devenind familiar, oricum aparținând limbii comune, unde este utilizat cu o anumită dezinvoltură; aceasta nu este ceva singular și nici măcar rar, odată ce se întâlnește și la alte prefixoide, de ex. la *tele-*, care, inițial, părea a fi specific în special terminologiei științifice și tehnice. Într-adevăr, cu etimonul său, gr. *tele-* „departe”, este de mult cunoscut în lexeme cu caracter marcat științifico-tehnic, precum *teledatoscop*, *telecabină*, *telecentru*, *telecobaltoterapie*, *teleconvector*, *teledetecție*, *teleimprimator*, dar acum este prezent în din ce în ce mai numeroase formații utilizate în limba de toate zilele ca aparținând sectorului vieții comune, precum *teleanchetă*, *teleconcurs*, *telegădiniță*, *telemanie*, *telerecital*, *tele-căsuță poștală*, *telereclamă*, *telemaraton*, *telepărinte*; dintre acestea, nu puține sunt creații de moment, *ad-hoc*, sau care conțin nuanțe ironice, hazlii, ca *teleplictisit* sau (la) *teleașteaptă*. Trebuie, totuși, să observăm că „drumul” diverselor prefixoide este diferit de la unele la altele. Astfel, unele, deși prezente în română de relativ mult timp, nu s-au desprins până în ziua de astăzi de sensul inițial. Un exemplu din bio-medicină îl oferă prefixoidul *crio-*, provenit din gr. *krios* „frig”, care, până acum, ne întâmpină exclusiv în formații cu caracter strict științific precum *criogenie*, *criologie*, *crioșoc*, *criobiologie*, *crioturbogenerator* și multe altele (v. Dimitrescu 2013b: 181–191). Este important de

remarcat că acest prefixoid a fost atestat în română din anul 1967, în cuvântul *criobiologie*, în același an când a fost înregistrat în engleză, în BD, sub forma *crybiology*. În franceză, același lexem a fost consemnat mai târziu, în 1970, în DMC, ceea ce face ca etimonul său în română să nu poată fi socotit exclusiv francez; facem astfel cuvenita rectificare la DCR3 unde – și ne prezentăm aici scuzele de rigoare – am considerat ca sursă directă franceza, iar engleza a fost indicată numai cu „cf.”. Relativ la prefixoidul *crio-* evocat imediat mai sus, trebuie menționat că și în perioada din urmă, succesivă aceleia analizate în Dimitrescu (2013b), acesta, în mod firesc, s-a îmbogățit cu noi termeni, toți însă din aceeași paletă semantică a științelor biologice și medicale; astfel, au fost înregistrate lexemul *criogenat* în „șesut *criogenat*” și în „cea mai tânără persoană *criogenată*” în Ev. z. 2 XI 15, p. 5, sau vocabula *crioprotecție* în „procesul de *crioprotecție*” în Ev. z. 2 XI 15, p. 4.

Trebuie neapărat menționat că nu toți termenii discutați mai sus au o pondere asemănătoare în limba română. Cei mai mulți sunt cunoscuți la ora actuală cu foarte puține atestări sau chiar numai cu una singură, deci sunt în situația care în lingvistică se știe că poartă numele de *hapax legomenon*. Desigur nu ne referim acum la cărțile de specialitate unde își au locul cuvenit, ci la circulația reală a acestor termeni la nivelul mediu, și sunt prezenți, de exemplu în presă, care, este bine cunoscut, reprezintă un vector al răspândirii unor noi concepte. Și, cu acestea, al noilor termeni care le exprimă. Lexemele foarte rar atestate pot fi numite efemere, poate numai „în trecere” prin limba noastră. Numai viitorul va putea spune dacă unele dintre ele se vor implanta în română. Relativ la această „implantare”, semnalăm prezența pe ecranele televizoarelor din țara noastră, începând de la sfârșitul anului 2015, a unui serial american intitulat *Cyber*, jucat de o bună actriță – Patricia Arquette –, care, în acest film, încearcă să identifice pe autorii unor infracțiuni cibernetice de mare amploare. Vrem, nu vrem, prezența pe micile ecrane a unui termen contribuie la „instalarea” sa în mintea telespectatorilor.

Trebuie subliniat că până la fixarea și până la finisarea „portretului” prefixoidului *ciber-* pot trece încă zeci de ani. Ceea ce am prezentat aici este, de fapt, o simplă „schită de portret” pentru că *ciber-*, fiind un prefixoid dintre cele mai recente, este doar în perioada incipientă a traseului său în limbă, pe care numai dinamica ulterioară a procesului al cărui „început” l-am urmărit aici îl va putea determina. Credem că, din această perspectivă, este instructivă următoarea opinie referitoare la posibilitatea de expansiune a prefixoidului *ciber-* în limba noastră, care ne pune în fața unei mini-serii de termeni născuți probabil *ad-hoc*, dar care nu este imposibil să cunoască și ei o anumită răspândire peste un timp; textul respectiv a apărut în Obs. cult. la 2 IV 2012: „Putem vorbi, fără teama de a fi ridicoli de o ontologie a *cyberspațiului*, de un sistem ideologic al *cyberspațiului*, de o *ciber-sociologie*, *-antologie*, *-politică*, *-economie*, *-literatură* și *-artă*, pentru ca în final să ne curățăm adâncul sufletului murmurând – cum altfel ? – o *ciber-rugăciune*. Prin urmare, se pare că am putea alipi particula *ciber* la orice termen și la concepte apte să dea seama despre o regiune fundamentală a vieții omului actual”. Previziunea aceasta datând de acum patru ani, își găsește aplicarea, ceva mai recent, în posibilitățile inventive ale poetului Toma George Maiorescu, care a „produs” de curând câteva lexeme alcătuite cu *ciber-*. Astfel, în *Cultura* 39, oct. 2015, p. 18, criticul Dumitre Micu subliniază prezența în poezia lui T. G. Maiorescu a câtorva „termeni creați de poet cu două prefixoide științifice, *cyber-* și *nano-*: *cyberstradă*, *cyberlupă*, *cyberscop*, *nanotehnica*” (menționăm că am păstrat ortografia folosită de autor, n.n.). Cuvintele de mai sus sunt realmente noutăți plăsmuite de poet, utilizate de autorul lor în creația sa poetică, domeniu în care mai rar își găsesc locul astfel de vocabule, deși, începând cu Eminescu, o serie de concepte științifice și vocabulele aferente apar și în poezie. De altfel,

raportul între limbajul tehnico-științific și limbajul literaturii credem că poate constitui o pistă de urmărit cu atenție în cercetările lingvistice. Astfel, cu titlu de exemplu am citit, din această perspectivă, paginile de poezie din patru numere din *Româna literară*, unde am găsit următoarea situație: în nr. 40-41 din 2 oct 2015, p. 8, se întâlnesc lexemele *substanțe, ocean, lingvist, incizat, megafon*, iar în poezia intitulată *Conectări* ne întâmpină formele verbale *conectăm și conectați*; în nr. 42 din 9 oct. 2015, p. 8 figurează termenii *epidermă*, (lume) *consumeristă, ignifug*, (stație) *terminus, epidermă, planetă*, iar în nr. 45 din 30 oct. 2015, p. 8, se găsesc chiar numeroase cuvinte din domeniul tehnico-științific: *abraziv*, (trunchiul) *piramidal, șablon, spasmofilie, eboșă, dizarmonii*, (înaltă) *tensiune, a fabrica, dinamică. segment, energii, acutizează, repere, ramoliment, calorii, alveole, fibră, metal, cornișă*, (vreme) *grizonată*; la fel, în fine, în nr. 51-52 din 4 dec. 2015, p. 28, figurează numeroase lexeme sau sintagme cu specific de tip tehnico-științific precum: *steril, corosiv, micro-organisme, clonat, paleontologi, (încălzire) globală, RADET, agent termic, Facebook, globalizare, genom uman, anesteziat, diviziune*. Considerăm că astfel de cuvinte sau de sintagme ar merita o privire specială din partea lingviștilor în raport cu conținutul estetic, emoțional al textelor poetice. Cine se prinde în acest joc ce unește poezia cu știința?

Menționăm că nu am luat în discuție în prezenta lucrare creațiile *ad-hoc* amintite *supra*, alcătuite cu *ciber-*, din motivul invocat și mai sus, potrivit căruia nu avem înregistrate în citate acel minimum de două atestări, dar le-am amintit deoarece sunt interesante pentru câmpul larg unde vom putea întâlni, probabil în viitor, noile formații cu *ciber-*, formații care ne vor permite să conturăm cu mai mare precizie „portretul” prefixoidului *ciber-*.

Înainte de a încheia, trebuie atrasă atenția asupra a două fenomene comune în general în alcătuirea unor termeni cu prefixoide:

1) modalitatea de formare a unui nou cuvânt prin sudarea directă dintre un prefixoid și un sufixoid, remarcată de ex. la termeni de mult cunoscuți în limba română precum *radiofonie, cinefil(ie), fotogramă, aerolog, miniscaf* (Dimitrescu 1969b: 186), nu apare în cazul lui *ciber-* în formații care să se fi încheat pe terenul limbii noastre. Este vorba, până acum, de numai trei termeni – *ciberhondrie, ciberhondru* și *ciborg*, toți proveniți în română din engleză, unde au fost creați. Această „sudare” directă a doi formanți este una dintre caracteristicile unora dintre lexemele ceva mai vechi în limbile actuale de cultură în care, în cazul de față, s-a realizat exclusiv prin puține împrumuturi, dintre care numai unul, *ciborg*, are o anumită răspândire;

2) de asemenea, nici tipul de alcătuire a unui cuvânt recent prin adăugarea prefixoidului la un cuvânt mai vechi în limbă, la rândul lui format cu un pseudoprefix de genul termenilor alcătuiți cu alte prefixoide, de ex. *crioturbogenerator, ecocinematografie, nanobiotehnologie* (Dimitrescu 1970: 171) nu s-a semnalat în română. În cele trei cazuri de *supra*, impresia poate fi de termeni alcătuiți cu dublu prefixoid, numai că, sincron, în cuvintele deja formate cu prefixoide, acestea nu mai sunt simțite ca atare, ceea ce face ca, din perspectiva vorbitorului actual, termeni recentți cu prefixoide, precum *criobiologie* sau *ecopedologie*, să fi intrat în conștiința celor care nu le cunosc originea ca lexeme simple. Această interpretare nu poate fi acceptată însă de specialiști, deoarece ambele cuvinte la care s-au atașat prefixoidele *crio-* și *eco-* erau deja formate cu prefixoide, primul cu *bio-* din gr. *bios* „viață” și al doilea cu *pedo-* din gr. *pedon* „pământ, sol” (v. Dimitrescu 1969a: 171). În limba noastră trebuie subliniat că, așa cum am precizat mai sus la locul convenit, a fost consemnat, din categoria discutată, numai absolut izolatul *postcyberpunk*, o formație provenită din limba engleză.

Ceea ce rămâne esențial este că, pe măsură ce limba evoluează, ea dezvoltă pe scară largă sistemul alcătuirii cuvintelor noi cu prefixoide care se îmbogățesc continuu, fără încetare. Astfel, pseudoprefixul luat în considerație în articolul de față a apărut târziu în raport cu altele precum *auto-*, *bio-*, *electro-*, *micro-*, *tele-*, nefiind înregistrat decât de aproximativ 50 de ani și a luat avânt, inițial, în special într-un domeniu științific de mare actualitate. Aceasta, în prima sa fază, pentru că mai apoi, paralel cu lărgirea numărului de noi formații, prefixoidul *ciber-* s-a și diversificat semantic, fiind utilizat în arii lexicale dinte cele mai diferite, pentru care credem că am dat *supra* câteva exemplificări semnificative.

Oricum, procedeu supus discuției demonstrează, odată în plus, că româna se aliniază la celelalte limbi de cultură care folosesc prefixoidele nu numai *curent*, ci și *frecvent*. Desigur, cele mai multe formații care s-au adaptat repede la limba română sunt împrumutate din franceză sau din engleză și, cu timpul, au intrat în țesătura limbii noastre; aici ne întâmpină și o serie de alți termeni cărora nu le-am găsit un corespondent în limbile engleză și franceză, din care provin majoritatea celor din zona respectivă; aceștia – și nu sunt prea puțini! – mai mult ca sigur au fost concepuți în interiorul limbii române, de ex. cu *crio-*: *criobistoriu*, *criochirurgical*, *criocongelat*, *criocongelare*, *crioconserva*, *crioenergetic*, *crioenergetică*, *crioșoc*, cu *eco-*: *ecocinematografie*, *ecofilm*, *ecohotel*, *ecologiza*, *ecologizare* sau cu *nano-*: *nanocip*, *nanofibră*, *nanoindustrie*, *nanometric*. Se poate stabili, ca un fel de normă încă nescrisă, dar de bun-simț, că un prefixoid, cu cât este mai vechi, cu atât dovedește o putere de creativitate mai mare, ceea ce este valabil și pentru cuvintele din vechiul fond al oricărei limbi în raport cu termenii creați în interiorul limbii sau împrumutați mai târziu; în mod firesc, cu cât un cuvânt este mai vechi în limbă, cu atât „familia” sa este mai bogată. Reiese astfel forța limbii de a-și însuși asemenea elemente formative noi pe care le folosește, după trecerea unei anumite perioade de vreme, cu un fel de relaxare, ca pe oricare altele de mult intrate în română. Oare nu ar fi o bună dovadă creațiile cu caracter hazliu sau (auto)ironic de tipul *pseudonoutate*, *autointerviu*, *teleplictisit*, *teleașteaptă*, *microbănuială*, *micropoet*, *motocicletomanie*, despre care nu putem avea nici un dubiu că nu ar fi create în interiorul limbii noastre? De altfel, cazuri similare de acest fel apar și în alte limbi, de pildă în italiană, unde au fost cercetate de Masetti (1965). Dacă acest procedeu nu ar fi relativ curent în română, asemenea construcții recente nu ar fi posibile. Cu tot caracterul efemer al unor împrumuturi noi de tipul amintit, nu ar trebui nesocotită remarcabila lor funcție de *diagnostic* atunci când am dori să stabilim, în linii mari, evoluția formării noilor cuvinte, mai ales dacă ne gândim că, așa cum a demonstrat acum aproape 80 de ani Frei (1936: 83), împrumuturile pot furniza anumite indicații asupra *tendințelor* limbii.

Modalitate cu caracter internațional de formare a unor noi termeni, odată cu trecerea anilor, pseudoprefixele s-au instalat foarte bine în structura multor limbi, printre care și în limba română; concluzia este că multe lexeme, așa cum am exemplificat mai înainte, probabil nu sunt împrumuturi, ci au fost create în interiorul limbii române.

Ar trebui reținut că termenii alcătuiți cu prefixoide sunt, în cele mai multe cazuri, *aceiași* în numeroase limbi de circulație (de pildă, formațiile din medicină cu *crio-*), ceea ce conduce la ideea că utilizarea pseudoprefixelor reprezintă un factor comun de preț pentru *globalizarea* actuală.

În fine, repetăm că în determinarea profilului prefixoidului *ciber-*, textul prezent reprezintă un simplu început: *dina mica* procesului acum numai prefigurată demonstrează că se trece de la prima etapă, unde era dezvoltat un semantism predominant științific, către o etapă distinctă, cea în care ne aflăm, în care „urmele bazei” sale științifice aproape că s-au estompat și s-a realizat o evoluție, prea puțin sau deloc bănuită la începuturi, către alte

orizonturi. Cercetătorii viitori, desigur, vor descoperi noi valențe ale prefixoidului *ciber-* și vor putea judeca peste nu multe decenii în ce măsură am avut, măcar parțial, dreptate sau nu.

O concluzie de altă natură este că, semnalând prezența în română a unor termeni alcătuiți cu *ciber-*, precum cei cu o singură ocurență discutați mai sus, deci încă foarte rari în română, îi dăm perfectă dreptate lui Sebastian Loskant care în *Das neue Trendwörterlexikon* 1998, f-1, p. 5 afirmă: „Să nu ne fie teamă de cuvintele noi. Ele îmbătrânesc repede”, luat ca motto, perfect justificat, de Vintilă Rădulescu (2006: 442).

O urmare cu caracter mai general privește pe lexicologii și lexicografii de astăzi interesați de dezvoltarea actuală a structurii vocabularului românesc, care pot descoperi în examinarea istoriei și a procedeelelor de formare a cuvintelor un câmp nu numai vast, ci și rodnic de activitate, odată ce, „în văzul” nostru, acestea sporesc fulgerător; astfel, poate că nu va fi prea dificil noilor specialiști să deslușească direcția inovațiilor și a noilor tendințe manifestate în configurația lexicului limbii române de mâine și de poimâine. Practic, având în vedere importanța internațională a prefixoidelor și a sufixoidelor, credem că se impune ca în viitor să se preconizeze și cercetarea lor sistematică, așa cum se procedează, pe drept cuvânt, cu prefixele și cu sufixele.

Este important de amintit în acest cadru, à propos de *cibernetică*, că profesorul român Ciprian Foiaș – care și-a început activitatea la Universitatea din București și s-a stabilit din 1980 în S.U.A., de ani de zile membru de onoare din străinătate al Academiei Române – a fost distins cu premiul „Norbert Wiener” pentru meritele sale științifice în domeniul matematicii.

SURSE

„22” – „22”, revistă, după 1990, București.

Ad. – *Adevărul*, ziar, București, după 1990, ediția online: adevarul.ro.

AW – *Adevărul de week-end* (supliment al ziarului *Adevărul*), după 1990, București.

D – *Dilema*, revistă, București, după 1990, urmată de *Dilema veche*, ediția online: dilemaveche.ro.

Dilema veche – *Dilema veche*, revistă, București, după 1990.

Ev. z. – *Evenimentul zilei*, ziar, după 1990, ediția online: evz.ro.

G – *Gândul*, ziar, după 1990, București, ed. online: gandul.info.

IB – *Informația Bucureștiului*, ziar, București, înainte de 1990.

J. naț. – *Jurnalul național*, ziar, București, după 1990.

Naț. – *Național*, ziar, după 1990, București.

Obs. cult. – *Observatorul cultural*, revistă, după 1990, București.

R. lit. – *România literară*, revistă, înainte și după 1990, București.

Real. rom. – *Realitatea românească*, ziar, București, după 1990.

RR-A – *Revista româno-americană*, revistă, după 1990, București.

TVmania – *TVmania*, revistă, după 1990, București.

zf.ro – *Ziarul financiar*, ediția online, după 1990, București.

ziare.com – portal de știri.

ziaruldeiasi.ro – *Ziarul de Iași*, ediția online, după 1990, Iași.

ziadeconstanța.ro – ediția online a ziarului *Ziua de Constanța*, după 1990, Constanța.

BIBLIOGRAFIE ȘI DICȚIONARE

BD/Barnhart, D. – Clarence L. Barnhart, Sol Steinmetz, Robert K. Barnhart, *The Barnhart Dictionary of new English since 1963*, Bronxville/New York/Evanston/San Francisco/London, Barnhart/Harpert & Row, 1972.

- Ciolan, Alexandru, 2013, *Misterele cuvintelor*, ed. a 2-a, București, Editura Universității din București.
- DA – *Dicționarul Academiei* sub redacția lui S. Pușcariu, din 1913.
- DCR – Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, București, Albatros, 1982.
- DCR2 – Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, ed. a II-a, București, Logos, 1997.
- DCR3 – Florica Dimitrescu (coordonator), Alexandru Ciolan, Coman Lupu, *Dicționar de cuvinte recente*, ed. a III-a, București, Logos, 2013.
- DCSR – Andrei Dănilă, Elena Tamba, *Dicționar de cuvinte și sensuri recente*, București, Litera, 2014.
- DELR I, II – *Dictionarul etimologic al limbii române*, București, Editura Academiei Române, vol. I 2011, vol. II 2015.
- DER – Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Saeculum, I.O., 2004.
- DEX – *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei, 1975; ed. a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 2012.
- DEX-S – DEX – *Supliment*, București, Editura Academiei, 1988.
- DexX – DEX accesibil online la adresa dexx.ro.
- Dimitrescu, Florica, 1969a, „Quelques aspects de la pseudo préfixation dans la langue roumaine actuelle”, în *Mélanges de philologie offerts à Alf Lombard*, Lund, Gleerup, p. 77–82.
- Dimitrescu, Florica, 1969b, „Aspecte ale pseudosufixării în româna literară actuală”, *Revue roumaine de linguistique*, I, p. 3-6.
- Dimitrescu, Florica, 1970, „Aspecte ale pseudoprefixării în limba română literară actuală”, în Al. Rosetti et al. (eds.), *Actele celui de-al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică*, I, p. 925–929.
- Dimitrescu, Florica, 1995, *Dinamica lexicului românesc actual*, Cluj-Napoca/București, Clusium/Logos.
- Dimitrescu, Florica, 2004–2005, „Aspecte din biografia unor cuvinte recente în limba română: *paparazzo, tsunami*”, *Dacoromania*, serie nouă, IX–X, p. 163–172.
- Dimitrescu, Florica, 2013a, „Denumirile unui hoț special și ale «anturajului» său”, în Daniela Răuțu, Adrian Rezeanu, Dana-Mihaela Zamfir (eds.), *„Cuvinte potrivite”. Omagiu doamnei Maria Marin, la aniversare*, București, Editura Academiei Române, p. 171–179.
- Dimitrescu, Florica, 2013b, *Trei prefixoide în trei momente ale vieții lor*, în Florica Bechet, Theodor Georgescu (eds.), *Meliferae Magistrae in honorem Gabrielae Creția*, București, Editura Universității din București.
- Dimitrescu, Florica, 2014, *Teme lexicale actuale*, București, Editura Academiei Române.
- DÎLR – Gheorghe Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționar al împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1471-1760)*, București, Editura Academiei Române, 1992.
- DLR – *Dicționarul limbii române*, serie nouă, București, Cluj, Iași, din 1965.
- DMC – Pierre Gilbert, *Dictionnaire des mots nouveaux*, Paris, Hachette-Tchou, 1971.
- DN – Constant Maneca, Florin Marcu – *Dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei, ed. I. 1961; DN2, ed. a II-a, 1966; DN3, ed. a III-a, 1978.
- DOOM – *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ed. a II-a, coordonator Ioana Vintilă-Rădulescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
- EMR I – B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I, ed. Gr. Brâncuș, București, Minerva, 1972.
- Frei, Henri, 1936, *Bulletin de la Maison franco-japonaise*, 8.
- Iodice, Maria Grazia, 2006, „Radici latine del lessico informatico anglo-americano”, în *Il latino e l'inglese: una storia di lunga durata*, Unione Latina, Paris, p. 93–118.
- Larousse 2016 – *Larousse*, Paris, 2015.

- Lupu, Coman, 2000, *Lexicografia românească în procesul de occidentalizare latino-romanică a limbii române moderne (1780-1800)*, București, Logod.
- Masetti, Ugo, 1965, *Espressione e ritmo*, Messina, Firenze, D'Anna.
- MDN – Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, ed. a IX-a, București, Saeculum, 2007.
- P.L. ill. 2016 – *Petit Larousse illustré*, Paris, 2015.
- PR 2006, 2016 – *Le Petit Robert*, Paris, 2005, 2015.
- Stăncioi Scarlat, Mădălina, 2013, *Elemente lexicale recente în limba română, Aspecte etimologice*, Brașov, Diversitas.
- Stoichițoiu Ichim, Adriana, 2006, „Neoconfigurarea în româna actuală”, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Aspecte sincronice și diacronice*, București, Editura Universității din București, p. 312–327.
- Stoichițoiu Ichim, Adriana, 2008, „Observații privind semantismul afixoidelor în limba română”, *Studii și cercetări lingvistice*, LIX, 1, p. 237–250.
- T3 – H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 3, neubearbeitete Auflage von Paul Miron und Elsa Luder, Wiesbaden, coordonare editorială N. Mocanu și E. Beltechi, Cluj-Napoca, 2002–2005.
- TRDG – H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București, 1895–1925.
- Vintilă Rădulescu, Ioana, 2006, „Cuvinte străine în enunțuri românești”, în Marius Sala (ed.), București, *Studii de gramatică și de formare a cuvintelor. În memoria Mioarei Avram*, București, Editura Academiei Române, p. 442–455.
- Zingarelli – Nicola Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana, Lo Zingarelli 2008*, Bologna, Zanichelli, 2007.

THE PORTRAIT OF A BLOOMING PREFIX: *CIBER-*

(Abstract)

The author traces back the history of the prefix *ciber-* on the basis of Romanian lexical material from the last 50 years. This paper deals specifically with the etymology and semantics of the prefix, as well as with the dynamics of the process which shows its extension from the scientific style in the present-day language, where – as an effect of its rapid extension – it is used in a very vast lexical area.